

Prof. dr hab. Andrzej Antoszewski
Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego
Instytut Politologii

Recenzja
rozprawy doktorskiej mgr Karoliny MATUSIAK
pt. Federalna polityka regulacji powszechnego prawa dostępu do broni w Stanach
Zjednoczonych Ameryki (2001-2012)

Poza Stanami Zjednoczonymi problematyka dostępu osób fizycznych do broni palnej nie budzi większych emocji, nie wywołuje gwałtowniejszych reakcji opinii publicznej, ani też nie stanowi drażliwej, silnie polaryzującej kwestii politycznej. Nie budzi też szczególnego zainteresowania doktryny. W Europie mamy do czynienia z raczej powszechną akceptacją mniej lub bardziej surowej reglamentacji w odniesieniu do posiadania broni palnej, a jej indywidualne użytkowanie nie jest związane bezpośrednio z kwestią bezpieczeństwa. Po tragedii na norweskiej wyspie Utøya w lipcu 2011 r., w wyniku której śmierć poniosło 69 osób, nie domagano się rozszerzenia dostępu do broni, ale większej aktywności państwa w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa publicznego. W Nowej Zelandii, po masakrze w Christchurch w marcu 2019 r., (51 ofiar) reakcją polityków, popieraną zresztą przez opinię publiczną, było zaostrzenie liberalnych przepisów regulujących dostęp do broni palnej i wykupywanie jej przez państwo od indywidualnych użytkowników. Z amerykańskiej perspektywy takie postawy społeczne i działania polityczne mogą wydawać się mało zrozumiałe. Piszę o tym dlatego, że Autorka postawiła sobie za cel perspektywę tę przybliżyć, a co za tym idzie, podjąć analizę problematyki w pewnym sensie obcej polskiemu (europejskiemu) czytelnikowi i stosunkowo słabo rozpoznanej w polskiej literaturze. Już z tego punktu widzenia, temat rozprawy doktorskiej uważam za trafnie dobrany i rokujący nadzieje na wzbogacenie wiedzy o sposobie rozwiązania trudnego problemu, wymagającego pokonania licznych barier natury instytucjonalnej, politycznej, czy mentalnościowej, co niewątpliwie mieści się w obszarze nauk o polityce.

Podstawą oceny każdej pracy naukowej, w tym zwłaszcza tej, która stanowić ma podstawę uzyskania stopnia, jest to, czy właściwie identyfikuje ona i rozwiązuje określony problem badawczy. Jak pisze Autorka, celem Jej dysertacji jest analiza regulacji dostępu do broni palnej na poziomie federalnym (s. 4 i 214). Sformułowanie to sugeruje koncentrację rozważań na płaszczyźnie prawnej. Lektura pracy skłania do stwierdzenia, że tak jednak nie jest. W tytule (ale i w tekście – s. 6) użyte jest pojęcie „polityka regulacji prawa do posiadania broni palnej”, co znacząco rozszerza perspektywę badawczą. Na s. 5 mówi się z kolei o „określeniu wpływu kierunku polityki przyjętego po atakach terrorystycznych z 11 września 2001 (nie 2011!) na realizację na poziomie federalnym prawa do posiadania broni palnej”. Tamże pojawia się również deklaracja, że głównym problemem badawczym jest „kwestia dostępu do broni palnej w polityce wewnętrznej Stanów Zjednoczonych”. Jak wynika z dalszych rozważań, o to chyba Autorce dokładnie chodzi, przy czym nadal określenie problemu badawczego wydaje się mało precyzyjne. Bardziej przekonujące wydaje się sformułowanie „polityka regulacji”, ale z kolei brak jest operacjonalizacji tego pojęcia. W istocie rzeczy Autorka skupia się na ukazaniu historycznych, społecznych, prawnych i politycznych determinant polityki USA w zakresie dostępu do broni palnej. I, podkreślam od razu, czyni to w sposób dojrzały, udokumentowany źródłowo, metodologicznie poprawny oraz pozwalający na sformułowanie uogólniających konkluzji co do funkcjonowania

amerykańskiego systemu politycznego. Mankamentem jest natomiast to, że we Wstępie nie przedstawiono klarownie problemu badawczego, nie sformułowano hipotez i nie postawiono pytań. Po lekturze pracy można się tego wszystkiego domyślić, ale prezentacja koncepcji pracy jest jednak obowiązkiem Autorki. Gdyby rozprawa miała być wydana, a za tym bym się opowiadał, wstęp wymagałby przeredagowania pod tym kątem. Wyjaśnienia wymaga też końcowa cezurą pracy (koniec 2012 r.), która nie została w ogóle uzasadniona, i poza którą rozprawa w niektórych fragmentach wychodzi (zob. s. 190 i n.).

Pomimo zastrzeżeń co konstrukcji Wstępu przyznać trzeba, że Autorka dobrze panuje nad tematem dysertacji. Niezależnie od tego, czy omawia genezę Drugiej Poprawki i toczące się wokół niej spory, czy amerykańską wersję podziału władzy, czy pozycję sądów w systemie politycznym, czy legislacyjne dokonania Kongresu, czy orzecznictwo Sądu Najwyższego, czy kampanie prezydenckie, czy rolę grup interesu w amerykańskim systemie politycznym, czy też wyniki badań opinii publicznej, w centrum Jej uwagi konsekwentnie znajduje się kwestia dostępu do broni palnej. Analiza tej problematyki ma wielopłaszczyznowy charakter. Praca mgr K. Matusiak mieści się w nurcie neoinstytucjonalizmu, przy czym Autorka uwzględnia wszystkie jego główne warianty – zwłaszcza historyczny, socjologiczny, ekonomiczny oraz normatywny (zob. szerzej, P. Hall, R. Taylor, *Political Science and Three New Institutionalisms*, „Political Studies” 1996, vol 44, nr 5, ss. 936-957 oraz V. Lowndes, *Instytucjonalizm*, w D. Marsh, G. Stoker, *Teorie i metody w naukach politycznych*, Kraków 2006, ss. 89-107). Mocną stroną rozprawy jest ukazanie dynamiki omawianych zjawisk – zarówno w odniesieniu do rozwiązań instytucjonalnych, jak i postaw społecznych, analizowanych w określonym kontekście historycznym (walka o niepodległość, wojna secesyjna, I i II wojna światowa, interwencja USA w Wietnamie, zabójstwa polityczne, masowe strzelaniny w XXI wieku itp.). Trafnie wykazano też główne osie konfliktów na tle dostępu do broni palnej – tak wewnątrz społeczeństwa, jak i pomiędzy grupami interesu, jak też między grupami interesu z jednej strony, a instytucjami politycznymi z drugiej. W sumie, Autorka potrafiła uchwycić złożoność problemu dostępu do broni palnej, traktowanego z jednej strony jako niezbywalne prawo obywatelskie, będące gwarancją bezpieczeństwa i ochrony przed nadużyciami ze strony władz państwowych, z drugiej zaś jako zagrożenie bezpieczeństwa i źródło patologii, których najpełniejszym wyrazem są wspomniane już strzelaniny masowe (warto dodać, że w samym tylko 2019 r. do strzelanin, w których poniosło śmierć więcej niż trzy osoby doszło w USA 250 razy, z czego najbardziej znane to masakra w Virginia Beach, w Dayton i w El Paso). Sprzeczność ta leży u genezy konfliktu politycznego, wyrażającego się w odmiennych stanowiskach obu partii wobec problemu regulacji dostępu do broni palnej, ale także w sporze o relacje między władzą federalną a władzami stanowymi i lokalnymi, dotyczącym nie tyle bieżącej polityki, ale istoty amerykańskiego systemu politycznego.

Mocną stroną rozprawy jest też warstwa faktograficzna. Autorka szczegółowo omawia działalność legislacyjną Kongresu USA, analizując wnikliwie spory, jakie jej towarzyszą i argumenty przytaczane przez zwolenników i przeciwników regulacji dostępu do broni palnej i ukazując istotę zawieranych kompromisów (warto przy tej okazji zwrócić uwagę na przytoczone w pracy przykłady współpracy kongresmenów obu partii – zob. np. s. 78). Szczególną uwagę poświęca *Gun Control Act* z 1968 r., *Brady Act* z 1993 r. oraz ustawom przyjętym po 11 września 2001 r. Wymienione akty prawne są wedle Autorki najdalej idącym instrumentem regulacji dostępu do broni palnej poprzez wzmocnienie kontroli nad jej uzyskaniem oraz częściowym – zwłaszcza po 2001 r. – ograniczeniem praw obywatelskich, ale nie naruszają istoty Drugiej Poprawki (zob. s. 87). Analiza treści poszczególnych ustaw pozwala na ukazanie trendów charakteryzujących politykę regulacji dostępu do broni palnej. Są nimi: 1/ustanowienie i stopniowe rozszerzanie kategorii osób pozbawionych prawa dostępu, 2/ wprowadzenie procedur sprawdzających legalność zakupu broni, 3/powołanie

instytucji kontrolującej ten zakup (ATF), 4/utrudnienie nabycia licencji na sprzedaż broni palnej, 5/ ustanowienie systemu umożliwiającego sprawdzenie osoby broń taką nabywającej (NICS) oraz 6/ wyłączenie niektórych rodzajów broni palnej z powszechnego obrotu. Podkreślić należy, że Autorka nie tylko wnikliwie analizuje treść ustaw (dostrzegając przy tym ich słabości i niekonsekwencje), ale stara się ustalić czynniki determinujące zachowania deputowanych, dochodząc do wniosku, że przynależność partyjna ma mniejsze znaczenie niż charakter okręgu wyborczego (miejskie vs wiejskie) czy determinanty geograficzne (stany południowe vs wschodnie).

W rozprawie poddano też szczegółowej analizie orzecznictwo Sądu Najwyższego, który wielokrotnie zajmował się kwestią dostępu do broni palnej. W tej części rozprawy Autorka dowodzi umiejętności syntezy bogatego materiału źródłowego, wyróżniając trzy zasadnicze tendencje orzecznicze: ewolucję interpretacji prawa do posiadania i noszenia broni (od traktowania go jako kolektywne do indywidualnego), traktowanie Drugiej poprawki jako wiążącej zarówno władzę federalną, jak i stanową czy lokalną oraz uznanie nieodpowiedzialności producentów broni za przestępstwa dokonane z jej użyciem (ss. 101-109). Szczegółowej analizie poddane zostały dwa orzeczenia Sądu Najwyższego *District Columbia vs Heller* z 2008 r. oraz *McDonald vs City of Chicago* z 2010 r. uznające, że Druga Poprawka chroni indywidualne (a nie kolektywne) prawo do posiadania broni palnej, choć prawo to może być w pewnych sytuacjach ograniczane tak przez władzę federalną, jak i władze stanowe. Autorka trafnie uznaje, że obydwie wymienione orzeczenia dotyczące interpretacji Drugiej Poprawki stanowią niezaprzeczone zwycięstwo zwolenników powszechnego dostępu do broni palnej (s. 126). Trafnie zwraca też uwagę na rolę, jaką w sformułowaniu pierwszego z nich odegrały poglądy Antonina Scalii, będącego nie tylko zwolennikiem oryginalizmu (s. 114), ale także powściągliwości sędziowskiej, co bez wątpienia wpłynęło na treść orzeczenia (zob. G. Maroń, *Oryginalizm Antonina Scalii jako teoria wykładni prawa*, „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2010, nr 4, ss. 23-52). Na pozytywną ocenę zasługuje także analiza udziału różnych podmiotów w charakterze *amicus curiae*, w którym to charakterze występują stany, miasta, czy też grupy interesu (na marginesie, na s. 115 trzykrotnie napotkałem błędną pisownię słowa *curiae*). Ukazuje to społeczne ale też i polityczne emocje, jakie budzi kwestia dostępu do broni palnej i jego reglamentacja.

Wśród gronie podmiotów polityki odnoszącej się do tych kwestii na szczególną uwagę zasługują instytucje administracji federalnej. Autorka analizuje stosunkowo słabą obecność kwestii dostępu do broni w kampaniach prezydenckich, dostrzegając ostrożność kandydatów na najwyższy urząd i powstrzymywanie się od bardziej radykalnych wystąpień po którejkolwiek stronie. Zwraca też uwagę na strategię grup interesu (w tym zwłaszcza *National Rifle Association*, preferującą kampanię negatywną) oraz znaczenie udzielanego przez nie poparcia finansowego. Wysokość funduszy przeznaczonych na kampanię przez NRA stanowi cenny zasób Republikanów, choć nie oznacza to automatycznie sukcesu wyborczego) grup interesu. Rola prezydentów w zakresie legislacji ogranicza się głównie do prezentowania własnych propozycji reglamentacyjnych, co jednak nie wiąże Kongresu (prezydent USA nie posiada prawa inicjatywy ustawodawczej). Ponadto głowa państwa tworzy specjalne fundusze oraz podejmuje działania symboliczne (np. opuszczanie flag po masowej strzelaninie, czy kondolencje dla rodzin ofiar). Aktywność prezydentów w tym zakresie była w analizowanym okresie raczej nikła, choć wzrosła wyraźnie w trakcie prezydentury B. Obamy (rozdział VI pkt 2). Istotną rolę odgrywają natomiast działania podejmowane przez poszczególne departamenty. Działania te obejmują ustanawianie wyspecjalizowanych instytucji, prowadzenie baz danych, opracowywanie programów edukacyjnych, szkolenia itp. Autorka zwraca przy tym uwagę na zjawisko „nadfederalizacji”, oznaczającej uszczuplenie

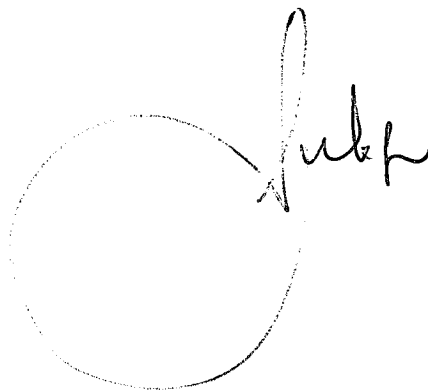
kompetencji władz stanowych w zakresie regulowania dostępu do broni palnej, co wzbudza ich krytycyzm wobec władzy federalnej (s. 158).

Rozdział V pracy poświęcony jest analizom amerykańskiej opinii publicznej w kwestii dostępu do broni palnej. Wprawdzie Autorka nie prowadziła własnych badań, ale z powodzeniem wykorzystwała wyniki badań wyspecjalizowanych instytucji (m. in. Gallupa i Pew Research Center). Przynoszą one interesujące ustalenia, jak np. to, że masowe strzelaniny nie zniechęcają Amerykanów do posiadania broni, a wręcz przeciwnie. Wzrasta bowiem liczba jej zakupów oraz zwiększa się liczba chętnych do działania w organizacjach opowiadających się przeciwko jakiegokolwiek reglamentacji w tym zakresie (s. 174). Podsumowując wyniki badań Autorka dostrzega zgodność opinii większości co do potrzeby sprawdzania osób kupujących broń, kontroli transakcji, których broń jest przedmiotem, wprowadzania utrudnień w nabyciu broni przez osoby mogące stanowić zagrożenie dla bezpieczeństwa, czy też zakazu posiadania niektórych rodzajów broni. Zestawiając wyniki badań z 1999 r. i 2011 r. doktorantka zauważa zmniejszenie polaryzacji społeczeństwa amerykańskiego w kwestii powszechnego dostępu do broni palnej. O ile w końcu XX wieku dominowały postawy radykalne (zdecydowany sprzeciw lub zdecydowana aprobata), o tyle w 2011 r. przeważają postawy umiarkowane – ponad 70% respondentów popiera częściowe ograniczenie dostępu (ss. 170 i 174), choć między wynikami badań CNN i Pew Research Center występują dość znaczne różnice (por. ss. 172 i 173).

Za interesujące uznaję rozważania o amerykańskiej kulturze broni (s. 164 i n.), która wydaje się istotną determinantą działań politycznych odnoszących się do reglamentacji dostępu. Czynniki kształtujące tę kulturę to z jednej strony rozpowszechnione zainteresowania (np. łowiectwo), ale także obecność broni palnej w filmie, działalność edukacyjna (muzealnictwo), czy sposób prezentacji użycia broni w mediach. Jednak najistotniejszą rolę odgrywa historycznie uwarunkowane powiązanie prawa do posiadania broni z kwestią bezpieczeństwa. Przekonanie takie umacnia się także w ostatnich latach, na co ma wpływ nasilenie aktów przemocy z użyciem broni palnej (s. 192), w tym zwłaszcza w szkołach (s. 194). Równocześnie wzrasta świadomość potrzeby stosowania procedury sprawdzającej akt jej zakupu (s. 192).

Generalnie, recenzowana praca spełnia wymogi stawiane rozprawom doktorskim. Podejmuje ważny temat, umożliwiający sformułowanie uogólniających konkluzji. Ukazuje w wieloaspektowy sposób uwarunkowania polityki władz USA w zakresie dostępu do broni palnej w warunkach różnorodności postaw i konfliktu między podmiotami polityki. Konstrukcja rozprawy jest logiczna i zwarta. Oparto ją na szerokiej bazie źródłowej, w której istotną rolę odgrywają źródła pierwotne. Autorka sięga szeroko do amerykańskiej literatury. Trafnie interpretuje wyniki badań empirycznych. Cechuje ją świadomość metodologiczna, choć we Wstępie nie deklaruje tego, jakie metody stosuje. Wykazała erudycję i umiejętność analizy oraz syntezy. Wnioskuje o dopuszczenie mgr Karoliny Matusiak do publicznej obrony, a w razie jej pomyślnego przebiegu – o nadanie stopnia naukowego doktora nauk społecznych w zakresie nauk o polityce.

Wniosek, 7. 08. 2019

A handwritten signature in black ink, appearing to read 'Kubik', is written over a large, faint circular stamp or seal. The signature is written in a cursive, somewhat stylized script.